ANTALYA KİTABI

SELÇUKLUDAN CUMHURİYET'E
SOSYAL BİLİMLERDE ANTALYA

— 1 —

ANTALYA
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

CamScanner ile tarandı

ANTALYA KİTABI 1

SELÇUKLUDAN CUMHURİYET'E
SOSYAL BİLİMLERDE ANTALYA

Fotoğraf
Antalya Büyükşehir Belediyesi

Kapak Fotoğrafı
Antalya Büyükşehir Belediyesi

Grafik Tasarım
Ali NARMAN

Baskı ve Cilt
Kutlu&Avcı Ofset
Muratpaşa Mh. Emrah Cd.
Kutlu&Avcı Plaza No.17 ANTALYA
Tel.: 0242 346 85 85

ISBN
978-605-2338-71-1

ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
Yüksekalan Mahallesi Adnan Menderes Bulvarı No:20 07310
Muratpaşa/ANTALYA
Tel: (0 242) 249 50 00

CamScanner ile tarandı

ANTALYA KİTABI 1

SELÇUKLUDAN CUMHURİYET'E SOSYAL BİLİMLERDE ANTALYA

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Bedia KOÇAKOĞLU

Doç. Dr. Bahset KARSLI

Arş. Gör. Demet SUSTAM

Arş. Gör. Zehra SULA

Halil İbrahim YÜCEL

Ayşe DEMİR

Antalya'nın Fethi'nin
811. Yılına Armağan Olarak Sunulmuştur.

Antalya'nın Fethi

ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

CamScanner ile tarandı

İ Ç İ N D E K İ L E R

I. BÖLÜM

SELÇUKLULAR VE OSMANLILAR DÖNEMİNDE ANTALYA: *ŞEHRİN TARİHSEL MİRASI*

ROMA CUMHURİYETİ - PAMPHYLİA (ANTALYA VE ÇEVRESİ) İLİŞKİLERİNİN NİTELİKLERİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER / Muzaffer DEMİR 22

KÖSEDAĞ SAVAŞI MAĞLUBİYETİNİN II. GIYASEDDİN KEYHÜSREV'İN PSİKOLOJİSİNE YANSIMASI: ANTALYA'DAKİ İMAR FAALİYETLERİ ÖRNEĞİ / Mahmut DEMİR 43

SELÇUKLU HÂKİMİYET SÜRECİNE KADAR MÜSLÜMAN DÜNYANIN ANTALYA İLE İLİŞKİLERİ / Mehmet AZİMLİ 54

PİRİ REİS'İN GÜNÜMÜZE ULAŞAN YEGÂNE KİTABI OLAN "BAHRİYE" SİNİN KOPYALARINDA YER ALAN ANTALYA VE YÖRESİNİN MUKAYESELİ AÇIKLAMASI / Metin ATAÇ 61

XVI. ASIRDA ANTALYA TERSANESİ VE BURADA GEMİ YAPIMI / Behset KARACA 77

ANTALYA'DA BİR AYAN AİLESİ: HACI OSMAN HANEDANI / Fahrettin TIZLAK 95

OSMANLI DÖNEMİNDE YETİŞMİŞ ANTALYALI MATEMATİK VE ASTRONOMİ BİLGİNLERİ / Ali BAKKAL 105

BİR SOSYAL KURUM OLARAK OSMANLI DEVLETİNDE ANTALYA VAKIFLARI VAKFİYE ÖRNEKLERİ / Ömer Faruk TEBER 120

ELMALI ŞEHRİNİN VAKIFLARINA DAİR BİR DEĞERLENDİRME / Hatice DURGUN / Ali Rıza ÖZER 129

OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİNDE TEKE İLİ BÖLGESİNİN ROLÜ (15-16. Yüzyıllarda) / Bilal DEDEYEV 152

1854-1859 YILLARINA AİT TEREKE KAYITLARINDA ANTALYA'DA ÇOK EŞLİLİK VE ÇOCUK SAYISI / Betül TEZCAN 162

XIX. YÜZYILIN SONLARINDA BİR FRANSIZ SEYYAHIN ANTALYA NOTLARI / Salih TUNÇ 182

I. DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLADIĞI GÜNLERDE TEKE MUTASARRIFI SABUR BEY'İN 1330 (1914) TEŞRİNİEVVEL RAPORU IŞIĞINDA ANTALYA ŞEHRİ'NİN VAZİYETİ / Mesut DEMİR 196

19. YÜZYIL'DA KADINA ŞİDDET VE KADIN ŞİKÂYETLERİNE ANTALYA YÖRESİNDEN ÖRNEKLER / Hacer YILMAZ 210

TANZİMAT SONRASI SEYAHAT REHBERLERİNE GÖRE ANTALYA'YI İÇ KISIMLARA BAĞLAYAN SEYAHAT GÜZERGÂHLARI / Nezahat BELEN 222

1895 BÜYÜK ANTALYA YANGINI (HARİK-İ KEBİR) VE SONUÇLARI / Güven DİNÇ 242

TEKE SANCAĞI TELGRAF ŞEBEKESİNİN TESİSİ VE ANTALYA TELGRAFHANESİ / Diren ÇAKILCI 260

ANTALYA DARÜLMUALLİMİN-İ İPTİDAÎYE (1903-1923) / Muhammet GÜÇLÜ 282

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NDE TEKE SANCAĞI'NDA EĞİTİM / Özge KURŞUN 303

II. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ANTALYA: *ŞEHRİN MODERN DÖNEM İZDÜŞÜMLERİ*

VERİ ANALİZ YÖNTEMİYLE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ANTALYA'DA EĞİTİM / Vedat ŞAHİN 312

ANTALYA İLİNİN DEMOGRAFİK YAPISI (1935-1950) / Nursal KUMAŞ 328

NÜFUS MÜBADELESİ İLE ANTALYA'YA İSKÂN EDİLEN MÜBADİLLER VE DURUMLARI / Ahmet ÇELİK 357

1950'DEN GÜNÜMÜZE, ANTALYA İLİNDEKİ SEÇMENLERİN SEÇİMLERE KATILIM ORANLARININ ANALİZİ / Abdülkadir ÖZDEMİR 374

TARİHİ TANIK OLARAK: ANTALYALI KORE GAZİLERİ / Rahmi DOĞANAY 388

CamScanner ile tarandı

YASSIADA'DA ANTALYA MİLLETVEKİLLERİ / Filiz ÇOLAK 399

ANTALYA MİLLETVEKİLİ MEHMET RASİH KAPLAN (1920-1950) / Büşra BAŞAR 424

20. YÜZYIL BAŞINDA ANTALYA KALESİ'NİN YIKIMI MESELESİ / Fatih ÖZÇELİK 434

ANTALYA ÖZELİNDE RİSKLİ ALAN VE YENİLEME ALANI UYGULAMASI / Esin GÜRSEL 449

ANTALYA İLİNDE MEYDANA GELEN İŞ KAZASI SAYILARINA GENEL BİR BAKIŞ VE TÜRKİYE İSTATİSTİKLERİ İLE KIYASLANMASI / Erhan DEMİR 464

III. BÖLÜM

ANTALYA'DA İKTİSADİ HAYAT: *GEÇMİŞ VE GELECEK DENKLEMİNDE ANTALYA'NIN TİCARİ HAYATI*

THE SELJUK CARAVANSERAIS IN ANTALYA AND THEIR IMPACT ON THE ECONOMIC LIFE / Adel ZEYADA 474

OSMANLI DÖNEMİNDE ANTALYA VE ÇEVRESİNDE TİCARİ HAYAT / Ahmet UZUN 490

TARİHTEN GÜNÜMÜZE ANTALYA'DA DENİZ TİCARET HUKUKU'NUN GELİŞİMİ / İlknur ULUĞ CİCİM 510

1845 YILI TEMETTÜAT DEFTERLERİNE GÖRE ANTALYA MERKEZ MAHALLELERİNİN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI / Sıddık YILDIZ 518

GİRİŞİMCİLİK VE YEREL EKONOMİK DEĞİŞKENLER ETKİLEŞİMİ: ANTALYA İLİ VAR ANALİZİ ÖRNEĞİ / Mesut SAVRUL / Serdar KURT 531

ANTALYA + X = BARSELONA: 'X' YERİNE HANGİ İKTİSADİ DEĞERLER GELMELİ? / İrfan KALAYCI 543

DIŞ TİCARETİN MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER ÜZERİNE ETKİLERİNİN ANALİZİ ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ- (2010-2017) / Nihat ALTUNTEPE 556

HAVAYOLU TAŞIMACILIĞINDA EMEK MALİYETLERİNİ DÜŞÜRMEYE YÖNELİK UYGULANAN SPLİT ÇALIŞMA MODELİ: ANTALYA HAVALİMANI ÇALIŞANLARI ÖRNEĞİ / Nilgün KANER KOÇ 572

IV. BÖLÜM

ARKEOLOJİ, COĞRAFYA, SOSYAL HAYAT VE MİMARİ ÇALIŞMALARDA ANTALYA: *GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ANTALYA'NIN KÜLTÜREL KODLARI*

ANTİK AKDENİZ'DE BİR RÜYA TABİRLERİ DERLEMECİSİ ARTEMİDORUS DALDİANUS (KEMERLİ) VE ESERİ ONEİROKRİTİKON / İslam KAVAS 588

KALEİÇİ'NDEKİ HADRİANUS TAKI: KENTSEL ARKEOLOJİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME / Aytaç DÖNMEZ / Halil Mert ERDOĞAN / Mukaddes DÖNMEZ 596

ANTALYA KALEİÇİ BÖLGESİ TARİHİ SOKAK ÇEŞMELERİ VE KORUMA SORUNLARI / R. Eser GÜLTEKİN / Aydın UÇAR 605

YİVLİ MİNARE KÜLLİYESİ'NE MEKÂN-ZAMAN POETİKASI AÇISINDAN BİR YAKLAŞIM / M.Emir İLHAN 619

MANAVGAT SIRTKÖY TOLHAN YAZITI / Mustafa CANSIZ 630

ANTALYA YÖRESİNDE KINA TÜRKÜLERİ VE DELBEKÇİ KADINLAR / Serenat İSTANBULLU 640

ANTALYA'DA ÖZEL GÜN YEMEKLERİ VE İKRAMLARI / Nermin IŞIK / Gülperi DEMİR 649

ANTALYA MUTFAK KÜLTÜRÜNDE "TİRMİS" / Mahmut DAVULCU 663

YÖRÜK TÜRKMEN KÜLTÜRÜ GELENEKSEL TÖREN KEŞKEĞİ YEMEĞİ'NİN GASTRONOMİ TURİZMİ BOYUTUNDA DEĞERLENDİRİLMESİ / Hakan KENDİR / Fatih USLU 684

GELENEKSEL ARICILIK VE KIRSAL KONUT EKOLOJİSİ AÇISINDAN ELMALI YÖRESİ ARI SERENLERİ İhsan BULUT / Nazlı ERDOĞAN / Berna ÖZOĞUL 694

CamScanner ile tarandı

FİNİKE GELENEKSEL KADIN İÇ GÖMLEKLERİNİN ÇAĞDAŞ GİYİME YANSIMASINA İLİŞKİN ÖRNEK TASARIMLAR / Miyase ÇAĞDAŞ / Emine ESİRGENLER 709

ANTALYA YÖRESİNDE SAĞLIK/HASTALIKLA İLGİLİ BAZI GELENEKSEL UYGULAMALAR VE DEYİŞLER / Alparslan SANTUR 721

ANTALYA İL MERKEZİ'NİN CORINE SINIFLANDIRMASINA GÖRE ARAZİ ÖRTÜSÜ / KULLANIMINDAKİ DEĞİŞİMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ / İlyas Sadık TEKKANAT 736

V. BÖLÜM

DİN BİLİMLERİNDE ANTALYA: *DİNİ VE KÜLTÜREL PERSPEKTİFTE ANTALYA*

ANADOLU SELÇUKLULARINDAN CUMHURİYETE ANTALYA MEVLEVİHANESİ / Şaban ORTAK 748

TÜRKİYE KÜTÜPHANELERİNDE ELYAZMASI VE MATBU ESERİ OLAN ANTALYALI BİLGİNLER / Recep DİKİCİ 768

ELMALILI HAMDİ YAZIR'IN KUR'ÂN MESAJINI ANLATIMINDA DİL VE KÜLTÜRÜMÜZDEN YANSITTIKLARI / Eyüp YAKA 784

ANTALYALI BİR ÂLİM OLARAK AHMET HAMDİ AKSEKİ'NİN ESERLERİNDE HZ. PEYGAMBER / M. Hanefi PALABIYIK 802

ANTALYA KIRSALINDA DİNİ YAŞAM: ÇİFTÇİLERİN ÜRETİM FAALİYETLERİNDE DİNİ TUTUM VE DAVRANIŞLARININ ANALİZİ / Bahset KARSLI / Süleyman KARAMAN / Ali ALBAYRAK / Orhan GÜRSU 834

VI. BÖLÜM

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATINDA ANTALYA: *ŞEHİRLERİN DE RUHU VARDIR*

HORASAN'DAN ANTALYA'YA BİR ERENİN HİKÂYESİ (Türler Arası Değişimin Örneği Olarak Abdal Musa Velayetnamesi) / Abdulselam ARVAS 848

KADI ABDURRAHMAN PAŞA'NIN ŞAHSİ TARİHİNE KURMACA YAKLAŞIMLAR / Bedia KOÇAKOĞLU 858

ALAİYE SANCAK BEYİ HÜSAMEDDİN MAHMUD BEYİN OĞLU ŞEHZÂDE ALAADDİN GAYBÎ (KAYGUSUZ ABDAL)'IN ESERLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRİLMESİ / Abdurrahman GÜZEL 875

BİR ŞEHİR VE BİR ŞAİR SANCAK BEYİ: ŞEHZADE KORKUD / Şevkiye KAZAN NAS 898

ANTALYA ve YÖRESİ AĞIZLARINDA ESKİCİL (ARKAİK) SÖZCÜKLER / Turgut TOK 914

KORKUTELİ (ANTALYA) AĞZINDA KULLANILAN KAVATA, OKU- VE SIZILA- KELİMELERİ ÜZERİNE İNCELEME / Ali CİN 924

ANTALYA'NIN ELMALI İLÇESİNİN KÖY ADLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME / Emine ATMACA 934

ANTALYA VE YÖRESİ AĞIZLARINDA MANTAR ADLARI / Ergün ACAR 957

ANTALYA TÜRKÜLERİNİN TOPLUMDİLBİLİMSEL ÖZELLİKLERİ / Özgür Kasım AYDEMİR 966

TÜRKIYƏ POEZIYASINDA ANTALYA MÖVZUSU / Mərziyyə NƏCƏFOVA 974

VII. BÖLÜM

SOSYOLOJİ ALANINDA ANTALYA: *YEREL VE KÜRESEL KAVŞAKTA ANTALYA*

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ANTALYA'NIN DEMOGRAFİK YAPISININ SOSYOLOJİK TAHLİLİ / D. Ali ARSLAN / Gülten ARSLAN / Halil ÇAKIR 984

TÜRKİYE'DE KIR SOSYOLOJİSİNİN GELİŞİMİNDE ANTALYA KÖY ARAŞTIRMALARI / Hakan ARSLAN 1001

KONAR-GÖÇER BİR TOPLULUĞUN SON DURAĞI ANTALYA: KÖSELER CEMAATİ ÖRNEĞİ (XIX. YÜZYIL-GÜNÜMÜZ) / İlker YİĞİT 1018

CamScanner ile tarandı

GÖÇ, KENT KÜLTÜRÜ VE KENTSEL BELLEK: ANTALYA'DA GİRİT KÖKENLİ AİLELER / Sevinç GÜÇLÜ 1035

DÖŞEMEALTI'YA İSKÂN EDİLEN KARAHACILI AŞİRETİ VE YAYLA GÖÇ YOLUNUN İNCELENMESİ / Mehmet Emre Çelik..... 1049

KÜLTÜRLERARASI EVLİLİKLERDE YAŞANAN SORUNLAR: ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ / Berat KAYA 1060

GÜNÜMÜZDE BÜYÜK EBEVEYNLİK MODELLERİ: ANTALYA'DA BÜYÜKANNELER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA / Sinem Burcu UĞUR / Nurşen ADAK..... 1066

SERİK'TE KENTLEŞME ALGISI VE BEKLENTİLERİN GÖRÜNÜMÜ / Suat KOLUKIRIK / Hasan Hüseyin AYGÜL 1075

KENT İLE BÜTÜNLEŞME VE KENT EKOLOJİSİ ANLAMINDA CEZA UYGULAMALARI: ANTALYA'DA DENETİMLİ SERBESTLİK / Gönül DEMEZ / Tuğçe TUNCA / Selim CANKURTARAN 1096

VIII. BÖLÜM

BELEDİYECİLİKTE VE İLETİŞİMDE ANTALYA: *KENT, İMAJ VE MARKA*

ANTALYA BELEDİYECİLİĞİNİN GELİŞİM SÜRECİ / Sercan Ceren KAŞLI 1108

YEREL YÖNETİMLERİN ÇEVRESEL HİZMET VE POLİTİKALARI: ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ / Ömer Faruk TEKİN 1124

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN ANTALYA İLİNİN MARKA ŞEHİR VE İMAJ ALGISI / Selin AYGEN ZETTER / Nisa EKŞİLİ 1135

ÜNİVERSİTE-KENT ETKİLEŞİMİNE AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ VE ANTALYA KENTİ ÜZERİNDEN SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ / Merve Suzan ILIK BİLBEN / Cansu DURSUN 1148

EKONOMİK BÜYÜME ÇERÇEVESİNDE ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN ŞEHRE YÖNELİK ALGILARI: ANTALYA ÖRNEĞİ / Rza MAMMADOV 1162

ANTALYA İLİNDE SOSYAL SERMAYE DÜZEYİNİ ÖLÇMEDE STRATEJİK PLAN DEĞERLENDİRMESİNİN ROLÜ / Azize Serap TUNÇER 1177

ANTALYA'NIN YEREL GAZETE HABERLERİNİN ANTALYA KENT MARKASI VE İMAJINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA / Ahmet AYHAN / Fatma ÇAKMAK 1197

GÖSTERGEBİLİMDEN ANLAMA; TÜRKİYE'NİN KÜRESEL SİNEMAYA AÇILAN KAPISI: ULUSLARARASI ANTALYA FİLM FESTİVALİ / Ulaş IŞIKLAR 1225

ANTALYA KÜLTÜREL BELLEĞİNDE ANTALYA FİLM FESTİVALİ / Ergün VEREN 1242

IX. BÖLÜM

ANTALYA'DA TURİZM: *ŞEHRİN KADİM GEÇMİŞİNİN VE MARKA GELECEĞİNİN KÜRESEL HİKÂYESİ*

TÜRKİYE'DE TURİZMİN ÇEŞİTLENDİRİLMESİNDE NOSTALJİ SPOR TURİZMİ: ANTALYA'DA DÜZENLENEN YAĞLI GÜREŞLER / Arif GÜNGÖR / Fatih TURGUT 1252

ANTALYA İLİNE YÖNELİK DIŞ TURİZM TALEBİNİN MODELLENMESİ VE 2018-2019 YILLARI İÇİN TAHMİNLENMESİ / Hakan ÖNDES 1271

HÜZÜN TURİZMİ BAĞLAMINDA XANTHOS ANTİK KENTİ / Dilara BAHTİYAR SARI 1285

RUSYA İLE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'NİN POZİTİF TURİSTİK İMAJININ OLUŞUMUNDA ANTALYA TURİZMİNDE RUS DİLİ KULLANIMININ YERİ VE ÖNEMİ / Keziban TOPBAŞOĞLU / Linar KHAZİEV..... 1299

ANTALYA'DAKİ 3 YILDIZLI OTELLERİN KURUMSAL WEB SİTELERİNİN ANALİZİ / Hüseyin Önlem ERSÖZ / İsmail Mert ÖZDEMİR..... 1310

YENİ NESİL TURİST KARTLARI: ANTALYA DESTİNASYONU TURİST KARTI ÖNERİSİ Yunus TOPSAKAL / Nedim YÜZBAŞIOĞLU / Pınar ÇELİK..... 1321

CamScanner ile tarandı

GELENEKSEL ARICILIK VE KIRSAL KONUT EKOLOJİSİ AÇISINDAN ELMALI YÖRESİ ARI SERENLERİ

İhsan BULUT[38]
Nazlı ERDOĞAN[39]
Berna ÖZOĞUL[40]

Öz

Arı serenleri Anadolu geleneksel konut şekillerinin en özgün örneklerinden biri olup Antalya ili, Elmalı ilçesi, Büyük ve Küçük Söğle köylerinde son temsilcileriyle varlığını sürdürmektedir. Serenlere bu köylerden başka Teke yöresinin Kumluca, Korkuteli, Finike ve Beydağları çevresinde dağınık vaziyette yer yer rastlanılmaktadır. Ancak ülkemizin genelinde olduğu gibi geleneksel arıcılık her geçen gün önemini kaybetmekte olup, diğer bölgelerimizde olduğu gibi bu bölgedekilerde terkedilmiş durumda ve tahrip olmaktadır. Arı serenlerinin yapımında kullanılan malzemelerin tamamı yakın çevreden temin edilen ahşap (kütük, tahta, tomruk, ardıç kabuğu) ve taş gibi doğal yapı elemanlarıdır. Bu çalışmada Antalya Elmalı yöresindeki serenlerin coğrafi özellikleri incelenmiş ve bu geleneksel üretim şekli ve kültürel mirası sürdürülebilirlik adına nelerin yapılabileceği tartışılmıştır.

Araştırmada yöntem olarak gözlem, söyleşi, derinlemesine görüşmelerden oluşan nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın aşamaları, literatür taraması, sayısal verilerin elde edilmesi, yerinde incelemeler yapılması, fotoğraf ve çizimlerin oluşturulması ve derlenen bilgi ve belgeler ışığında rapor oluşturulması şeklinde gerçekleşmiştir.

Arı serenlerinin oluşmasında, doğal çevre koşullarının yanı sıra kültürel özelliklerin de etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada giderek önem kazanan organik üretim, doğal gıda tüketimi ve gıda güvenliği gerçeğinden hareketle geçmişte çok yaygın olarak sürdürülen serenlerde arıcılık faaliyetinin yeniden kazanılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ile eski önemine ve boyutlara ulaştırılması için öneriler ve alınması gereken önlemler üzerine yoğunlaşılmıştır.

38 Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.
39 Yüksek Lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi
40 Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Giriş

Yerleşme, insanoğlu ile var olan, anlam taşıyan bir kavramdır. İnsanın yeryüzünde yaşamaya başladığı günden itibaren barınma ihtiyacı duyduğu tartışmasız bir gerçektir. Bu bağlamda ele alındığında yerleşim, insanlığın en eski ve hiçbir zaman önemini yitirmemiş-yitirmeyecek bir beşeri faaliyetidir(Tanoğlu,1954: 1). Yerleşmeleri meydana getiren ev ve eklentileri uğraşılan ekonomik faaliyetlere bağlı olarak değişkenlik ve çeşitlilik gösterir. Bugün azalmış veya kaybolmaya yüz tutmuş olsa da Anadolu'nun pek çok yöresinde evlerin eklentileri arasında tıpkı kümes gibi arılık, arı damı gibi elemanlara da mutlaka rastlanmaktadır. Bu konuda Anadolu insanının engin tecrübesi ve çok önemli arıcılık potansiyeli mevcuttur.

Kırsal mekânda doğal ortam koşullarına uyum sağlamış halde bulunan fonksiyonel özellikleri açısından çok gelişmemiş yerleşmeler kırsal yerleşmelerdir. Geleneksel mimari, coğrafi konum, iklim, gelenek-görenekler, üretim-tüketim biçimleriyle şekillenen ve deneyimle inşa edilmiş karakteristik yapılardır. Geleneksel mimarinin kendine has özelliklerini belirleyen en önemli unsurlar bulunduğu coğrafyaya bağlı olarak kullanılan özgün yapı malzemesi ve yapım tekniğidir. Özellikle kırsal alanda, geleneksel mimari içinde bulunduğu coğrafya ve yaşayan halkın tarihi, kültürü ve gelenekleri ile beraberinde korunabildiğinde özgün değerini bütünsel olarak koruyabilir. Kırsal alanda, kırsal mimari tanımının da içinde yer alan çevresel değerler ve gelenekler yapıların karakteristiğidir. Arı serenleri ve kovanları da bulunduğu bölgenin koşulları ve özelliklerine göre inşa edilerek konumlandırılmıştır.

Kırsal yerleşmelerde üzerinde durulması gereken konulardan biri de meskenlerdir. Mesken esasen insanın yaşadığı sosyal ekonomik unsurları içinde barındıran konutu ifade eder. Halk (kırsal) mimarisi, genel etmenler altında gelenekselleşen, anonim bir tasarım sürecinde oluşan bir mimari olarak tanımlanmaktadır. Bu mimari, söz konusu toplumun değer yargılarını, dünya görüşlerini, gelenek-görenek ve inanç sistemlerini, aile ve akrabalık bağlarını, komşuluk ilişkilerini anlamada ve anlatmada kaynaklık eden en önemli verilerden biridir (Baran, 2006:142).

Anadolu'da uzun yılların birikimi sonucunda gelişen mesken tipleri, gelenekler ve yapılar ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler ile şimdiki zamana yenik düşüp kaybolmaya yüz tutmuştur. Antalya'nın Akseki düğmeli evleri, taş meskenleri, kaleiçi evleri, köşkler, ambarlar ve serenler kırsal mimari içerisinde özellikli konutlardır. Anadolu insanının Likya lahitlerinden esinlenip taş ve ardıç ağacı kullanarak inşa ettiği yüzlerce, binlerce yıllık arı kovanları barındıran yapılar yani "Seren" adını taşıyan bu kovanların konulduğu barınaklarıdır. ***Çalışmamızda*** Antalya Elmalı arı serenleri, geleneksel arıcılık ve kırsal konut(halk mimarisi) ekolojisi kapsamında ele alınmış ve sosyo-kültürel özellikleri ve önemleri açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Günümüzde gıda güvenliği ve sürdürülebilirlik açısından çevre dostu tarımda geleneksel üretim yöntemlerine yoğun bir ilgi yaşanmaktadır. Bitkisel üretimde organik tarım yönelimi olarak önemsenen bu durum hayvancılık faaliyetleri ve arıcılık için de büyük önem taşımaktadır. Geleneksel arıcılık kavramı ticari arıcılığı destekleyecek, Türkiye'nin kırsal potansiyelini gerçekleştirmede önemli bir faaliyet haline gelebilir.

Kara kovan, ahşap kovan gibi yerel malzemelerle oluşturulan kovanlardan elde edilen organik bal ve diğer arı ürünleri bal piyasasında en değerli ürün olarak pazarlanmaktadır. Organik balların niteliğinin bozulmaması için ambalajlamanın cam, tahta, veya özel üretilmiş kaplama malzemeleriyle yapılması ve depolanma sırasında hiçbir kimyasalın kullanılmaması gerekmekte

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

olduğu, ayrıca karayolu kenarında bekletilmemesi ve satışına izin verilmemesi gerektiği belirtilmektedir(Çakmakçı ve Erdoğan, 2012: 150-153).Ülkemizin bazı yöreleri, Anzer, Pervari, Kars, kestanebalı, delibal gibi ünlenmiş yöresel ballarıyla tanınmaktadır. Elmalı antik çağlardan beri sürdürülen yerel bal üretimi ve yöreye özgü arı serenlerinin son temsilcilerini bulundurmak açısından büyük bir avantaja sahiptir. Geleneksel üretimin özgün şekliyle sürdürülmesi ekonomik açıdan sağladığı katkının ötesinde yöreye kültürel zenginlik katacaktır. Bu konuda arıcılık yapmak isteyen çiftçiler STK'lar, Tarım İl ve İlçe müdürlükleri ve yerel yönetimlerce desteklenerek, koloni ve kovan, desteği sağlanmalıdır.

Anadolu çiftçisinin tarım işletmesi nitelikli meskeninin ahır/ağıl, kümes, samanlık, tandır gibi önemli eklentilerinden biri de arı yetiştirdiği arılıklardır. Ancak ne var ki günümüzde kırsal kesimde baş gösteren şehirleşme özentisi kırsal konutların nitelik ve fonksiyonellikten hızla uzaklaşmasına yol açmaktadır. Yaşanan toplumsal ve yapısal değişikliklerle bu geleneksel yapı ve eklentiler önemli ölçüde yok olmuştur.

Elmalı Belediyesi öncülüğünde son temsilcileri tükenmeden arı serenlerinin korunması, üretimin sürdürülmesi için olumlu çalışmalar gözlenmektedir. Arılı Seren örneklerinin parklarda tanıtılması, üretim yapılması, seren yapımını bilen ve arı yetiştiricilerinin bilgi ve becerisini lider çiftçi uygulamaları şeklinde yöre sakinleriyle buluşturarak yaygınlaştırılması, festivaller, tanıtımlar şeklinde çalışmaların ilçenin ve ilin ülke hatta ülke dışında tanınması bakımından olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Çalışma Sahası

Antalya'nın 111 km. güneybatısında yer alan Elmalı ilçesi, Güney Anadolu boyunca uzanan Toros Dağları'nın Batı Akdeniz Bölgesi'nde uzanan kıvrımları arasında sıkışmış, denizden 1050–1150 metre yükseklikteki bir plato üzerine kurulmuştur(Şekil 1.). Elmalı ilçesi ve çevresi kendine has stratejik ve coğrafi konumu ile Neolitik dönemden günümüze dek, kesintisiz olarak pek çok uygarlığın gelişmesine sahne olmuştur.

Çalışma sahası yaklaşık olarak Antalya körfezinin batısında kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan Beydağlarının en yüksek zirvesi Kızlar Sivrisinin(3069 m) batı kesiminde ve deniz seviyesinden 1321 m yükseltide yer alır. Yani arıcılığın yaygın olduğu bölgeler kıyıdan nispeten yüksek, litolojik, klimatik, topoğrafik, hidrografik ve fitolojik özelliklerin uygunluk gösterdiği alanlardır(Şekil 2.).

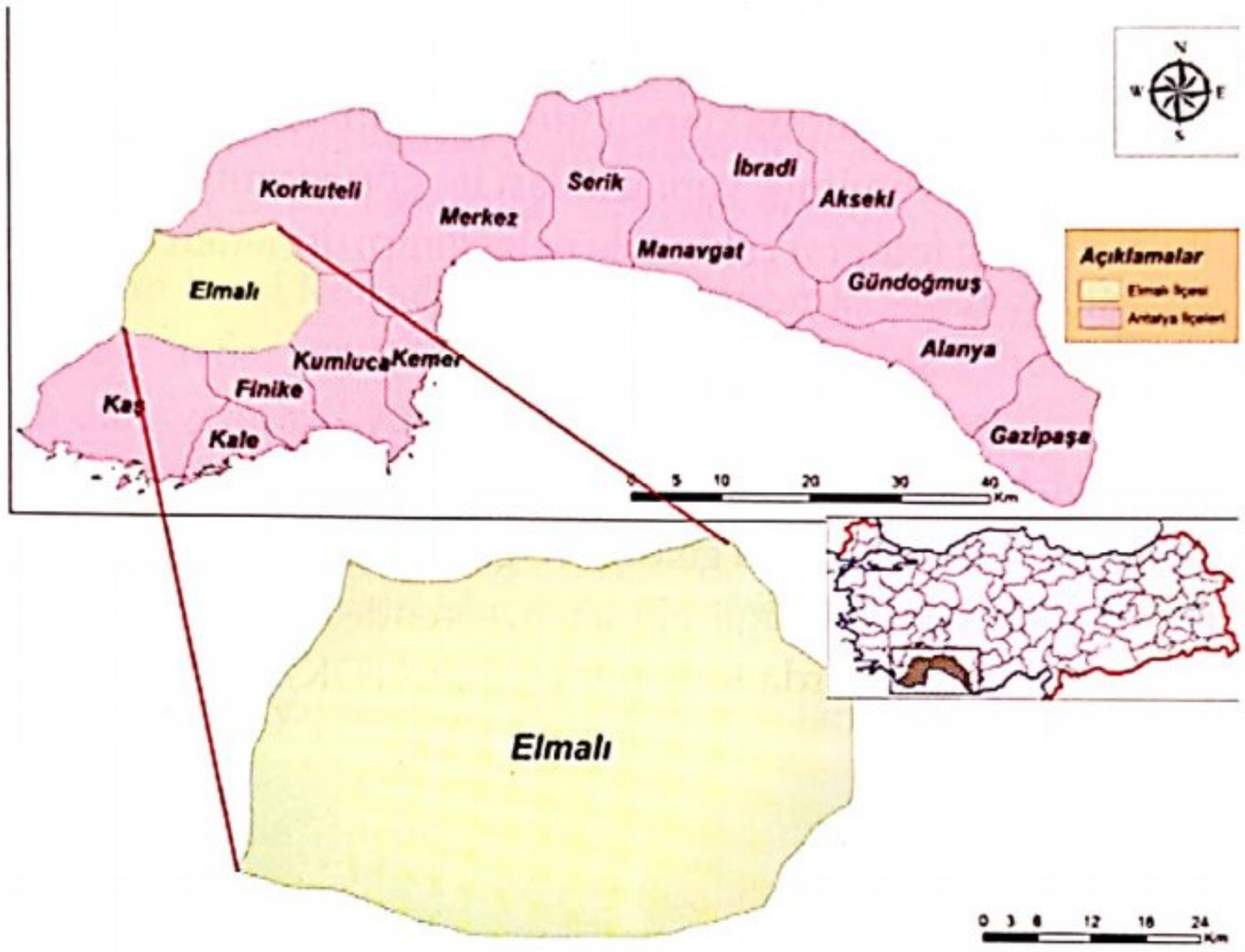
Arıcılığı topoğrafik şartların etkilediği görülmektedir. Serenlerin konulduğu alanlar güneye bakan nispeten dağların serin ve şiddetli rüzgârları engellediği kuytu yerlerdir. Kısa mesafelerde yükseltinin artması vejetasyonda çeşitlilik, çiçeklenme sürelerinde ve dönemlerinde farklılıklar meydana getirmektedir. Bu da arıcılık için çok olumlu şartları oluşturmaktadır. Geceleri çok soğuk olan yerler arıcılık için uygun değildir. Arıcılık yapılan yerin yakınında arıların yararlanabileceği akarsu, kaynak, gölet şeklinde temiz bir su kaynağının olması gereklidir. Arı kovanlarının konacağı yer rüzgâra açık olmamalı, kovanlar yazın güneş altında kışın da çok soğuk bir ortamda bırakılmamalıdır. Şiddetli dolu ve yağmur şeklindeki yağışlar, arıları olumsuz etkiler. Beşeri olaylar da arıcılığı olumsuz etkiler. Tarımsal alanlardaki ilaçlama, gürültülü ya da tozlu yol ve şehir yakınları, çimento fabrikaları gibi tozlu ve zehirli atıkları olan fabrikaların çevresi arıcılığı olumsuz etkilemektedir(Tuncel, 1992: 98). İklim ve floranın bölgeden bölgeye farklılık göstermesi, kara kovanla-

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

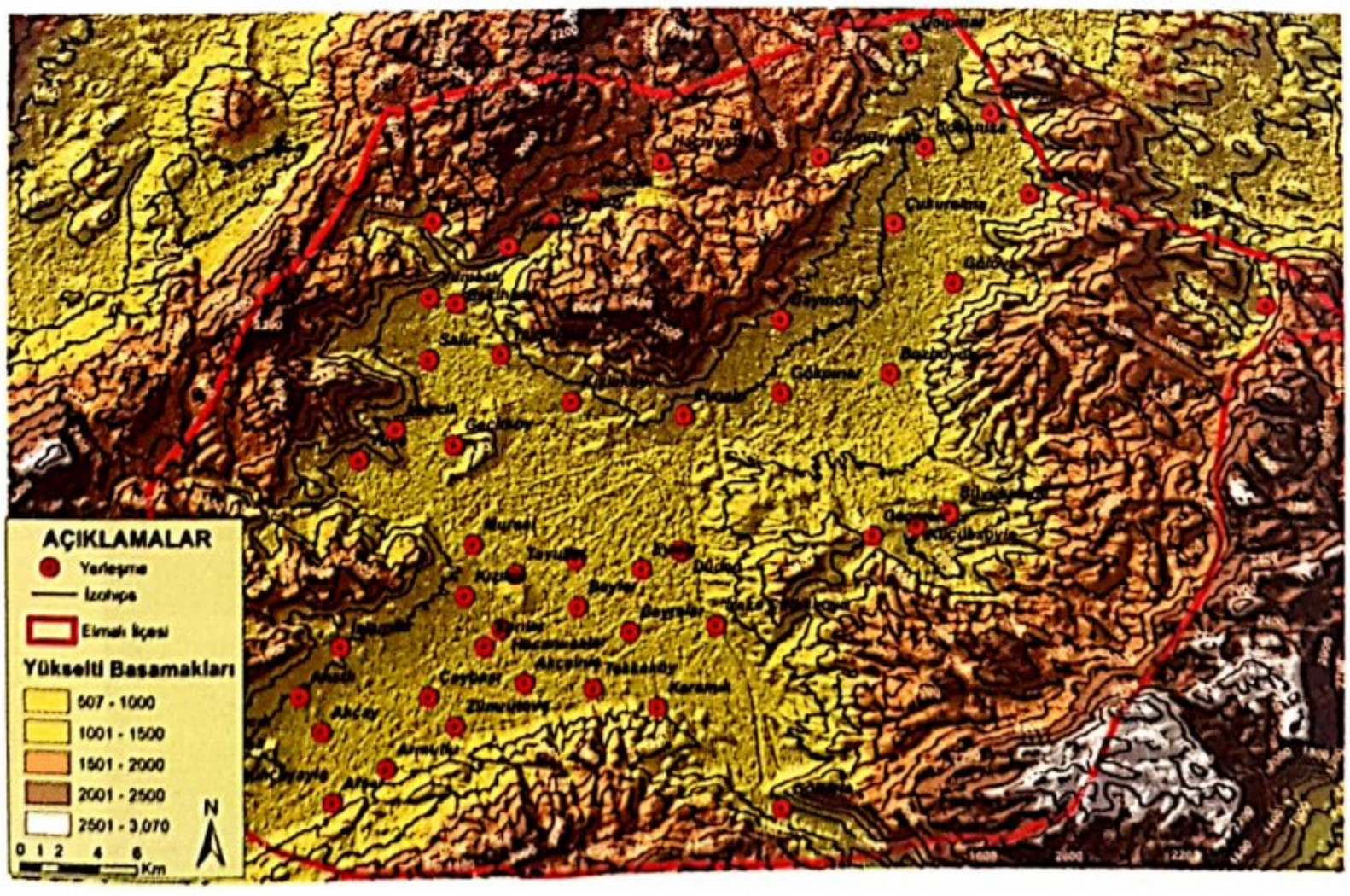
rın da birbirinden farklı özellikler göstermesine neden olmuştur. Bol yağış alan ve ormanlık olan bölgelerde kütük kovan kullanılmakta olup, sazlık ve söğüt ağaçlarının bol olduğu iç bölgeler ve Trakya bölgelerinde sepet kovanlar tercih edilmiştir. Bütün bu özellikler bir arada düşünüldüğünde Elmalı ve çevresi ile Antalya'nın tüm ilçelerinde büyük bir arıcılık potansiyeli olduğu dikkati çekmektedir.

Şekil 1. Elmalı'nın Lokasyon Haritası

Yörede doğal kara kovanlarının konulduğu yapıların adı olarak kullanılan "seren"ler, ilçeye bağlı Küçük ve Büyük Söğle köyleri sınırları içerisinde; Avdancık mevkii, Serkiz yaylası, Gölalanı, Çarşak Dibi gibi köylerin yüksek yaylalarında bulunur ve bu yaylalar bundan dolayı bal üretimi ile meşhurdur.

Şekil 2. Araştırma Sahasının topografya haritası

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Amaç ve Metot

Saha araştırmasının amacı; modern şehirleşmenin hızlı ilerleyişine karşı kırsal yerleşmelerin değerini yitirmesi ve giderek şehirleşmesi ve bu bağlamda yörede bulunan anıt eser kimliğinde ki *arı serenleri*nin coğrafi ve yapısal özellikleri irdelenerek, gereken değere ulaştırmak ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için gerçek bilgi ve tespitlere ulaşarak yazıya geçirmek ve kültüre kazandırmaktır.

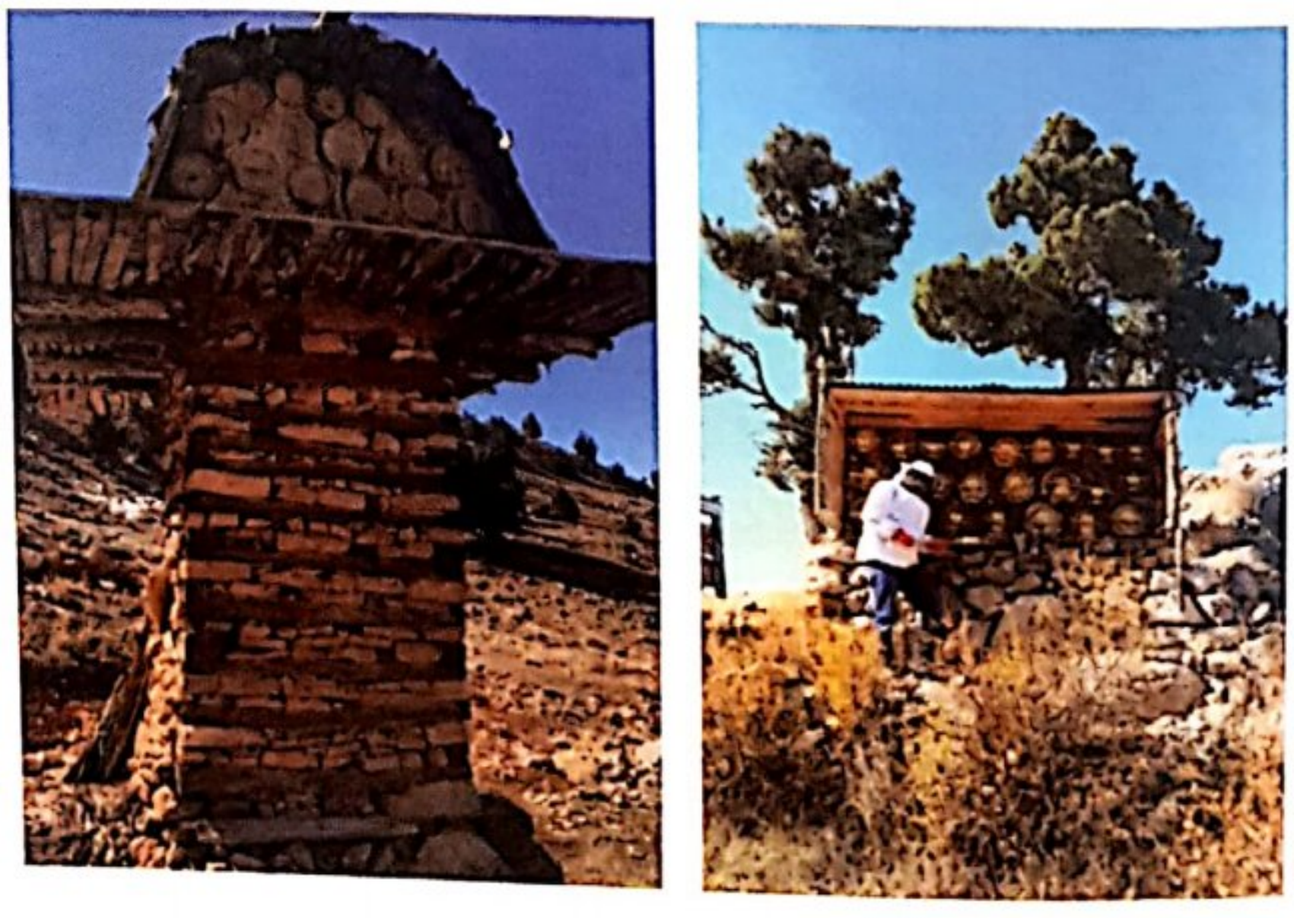
Araştırmada yöntem olarak gözlem, söyleşi, derinlemesine görüşmelerden oluşan karma araştırma tekniği kullanılmıştır. Araştırma öncesinde; literatür taraması yapılmış olup araştırma sırasında ise yerinde incelemeler yapılmış, yapı ustaları ile görüşülmüş olup elde edilen sayısal ve sözel veriler kayıt altına alınmış; fotoğraf çekimi ile belgelenip; derlenen bu bilgi ve belgeler ışığında rapor oluşturulması şeklinde gerçekleşmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Seren sözcüğünün çeşitli anlamlara geldiği ve geniş bir coğrafi dağılımının olduğu anlaşılmaktadır. Türk Dil Kurumu derleme sözlüğünde seren, serende, serendi, serenti, serender şeklinde yerel söyleyiş farklarıyla farklı manalarda kullanılmaktadır(TDK, Tarama Sözlüğü 2. Baskı, 3586-3587).

Seren kelimesi TDK sözlüğünde 18 farklı anlam taşıyan kelime ile ifade edilmiştir. Kelime kökeni olarak Türkçe gösterilmiş bu 18 karşılığın 11'i Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nden alınmıştır. Günlük yaşantımızda oldukça fazla kullandığımız "sermek" fiilinden türemiştir. Sermek fiilinden seren "düz bir yüzeye bir şeyler sermek, düz bir yüzeye bir şeyler seren, döşeyen, yayan" anlamını taşır ve serme işlemini yapan kişiyi ifade etmektedir. Seren kelimesi Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nde "yer", "orun" ve "makam" olarak ifade edilmiştir(Uysal vd. 2014: 155). Bu nedenle "arı sereni" kelimesini "arı mekânı" ve "arıların yeri" "arılık" olarak anlamlandırmak mümkündür.

Şekil 3. Arı serenlerinde yapı malzemesi yakın çevreden sağlandığı için doğaya uygun olup yakınına gelinceye kadar fark edilememektedir.

CamScanner ile tarandı

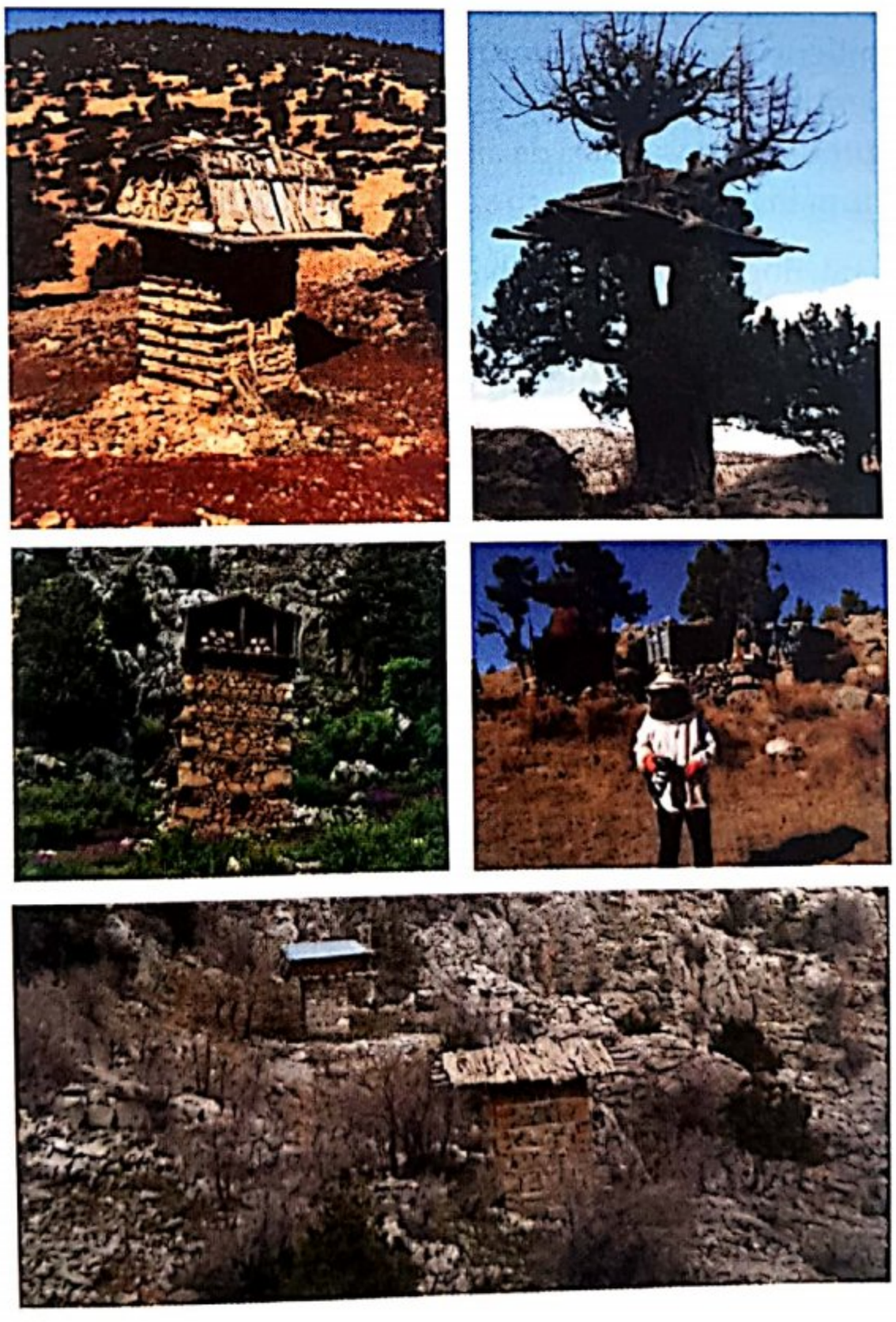
CamScanner ile tarandı

Seren, Burdur *Tefenni*(Başpınar), *Gölhisar*(Pazaravdan), *Çavdır*(Kozağaç) ve *Bucak*, Antalya *Finike* ve Muğla *Fethiye*(Dont)'de *odalarda tavana yakın konulan raf* için kullanılır. Kastamonu ve çevresinde, Muğla'nın *Bodrum*(Pınarlıbelen) ve *Fethiye*(Eldirek) ilçeleri ile Edirne ve ilçelerinde evlerde odaların duvarlarına monte edilen ahşap raflar için kullanılır. Yerden yaklaşık 2 metre yükseltide ve duvara monte edilen, genişliği yer yer 15-20 cm kadar olan ve üzerine çanak, bardak vb. konulduğu ahşaptan yapılara *sergen* veya *raf* adı verilir. Sergen ve raf, Isparta *Sütçüler*'de *serek* olarak isimlendirilmiştir.

Isparta Yalvaç(Kumdanlı), Manisa Kula, Çorum, Konya Beyşehir ve Seydişehir çevresinde *seren*, "kuyu zincirinin bağlı olduğu uzun sırık, direk" için kullanılır. Kars yöresinde ise "saman taşımak için yanlarına tahta çakılmış arabaya" *seren* adı verilir.

Konya'nın Hadim ilçesi Korualan beldesi Yenice mahallesinde, Taşkent ilçesi Balcılar mahallesi yaylaları ve Karaman Sarıveliler ilçesi yaylalarıdna bulunan "hanay" adı verilen; tarihi yaklaşık 300 yıldan fazla olan ve miras yoluyla edinilen hanaylar; vahşi hayvanlardan koruma amacı ile yalnızca taş ve ardıç ağaçları ile kertme yöntemi ile örülmüş; ardıç ağaçlarının kütüklerinin oyulması ve "kürne" adı verilen kovanların dizilmesi ile oluşturulan bu yapılar yapılış, amaç, işlevsellik ve şekil bakımından tamamen Elmalı serenleri ile örtüşmektedir(Şekil 3. ve 4.).

Şekil 4. Serenler doğa ile uyumlu yapılar olup çevrenin imkânlarından yararlanılarak inşa edilmişlerdir.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Seren kelimesi etimolojik olarak kökeni incelendiğinde, Arkeolog Ünsal ÖZÇAKIR Xanthos antik kentinde (Likya Başkenti) bulunan Harpyler Anıtı (Xanthos Payeli mezar anıtı-M.Ö.480) ile serenlerin şekilsel olarak birbirleri ile benzerlik gösterdiğini ve seren kelimesinin kökeninin bu anıtın üst tarafında betimlenen "siren" denilen mitolojik denizkızları meleklerin isminden başkalaşarak ortaya çıktığını öne sürmektedir. Halk Kültürü Araştırmacısı Öznur Tanal; bu bilgiler ışığında tarihte ilk kez Mısır da görülen ve Anadolu da Likya ile özdeşleşen "ölü evi" olarak kullanılan lahitlerden esinlenilerek inşa edildiği ve Anadolu da tam tersi özellikte doğanın mucizesi arının hücreleri ile harmanlayıp sonsuz yaşamın hizmetine sunan birer "dirim evi" olduğunu; üst üste dizilen kovanların antik lahitlerin kapağını andırdığını belirtmektedir (http://www.turizmgazetesi.com/article.aspx?id=60656).

Arı Serenlerinin Önemi

Arı serenleri kültürel, ekonomik, ekolojik ve felsefi olmak üzere bir çok açıdan önem taşımaktadır. Ancak bu serenlere asıl önem kazandıran özelliği Anadolu'da geleneksel üretimin son temsilcileri olmasıdır. Aynı zamanda organik bal üretimimizin çok düşük bir düzeyde olması sorunu serenlerde üretimin artırılması ve diğer bölgelere de yaygınlaştırılması ile mümkündür.

Kültürel olarak 5000 yıllık bir geçmişin izlerini taşımaktadır. Yüzlerce neslin geleneksel yöntemlerle sürdüğü, yöresel tüm girdilerle oluşturulan bu kültürel miras Anadolu'nun pek çok yöresinde görülen lahitlerle benzerlik göstermektedir. Kaya mezarlarının benzerleri olarak inşa edilmiş mesken şekilleridir. Geleneksel yollarla üretilen balların binlerce yıllık değerli ve güçlü besin kaynağı olarak günümüze taşınması da arı serenleri sayesinde gerçekleşmiştir. Beslenme kültürü açısından da bal tüm inanışlarda değerli ve kutsal besinler arasında yer almaktadır.

Ekonomik olarak doğal ve güvenilir bal her dönemde değerinden kaybetmeyen ender besinlerdendir. Bin bir çeşit çiçekli floranın bir araya getirildiği şifa kaynağı bir üründür. Arı serenlerinin bulunduğu alanlar şehirsel alanlardan ve devamlı yerleşmelerden uzak olup çevresel etkilerin minimum düzeyde kaldığı alanlar olduğu için üretilen bal organik niteliklere sahiptir. Ayrı bir üretim alanına gereksinim duyulmadığından en karlı üretim faaliyetlerinden biridir.

Ekolojik açıdan ise arılar bitkiden bitkiye çiçekten çiçeğe konarak tozlaşmayı ve üretimde verimliliği artırıcı bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle sürdürülebilir ekosistemlerin kirlenmemişliğinin gösterge canlıları olarak arı kolonilerini düşünmek mümkündür. Bahçelerde verim almak için mutlaka bir kovan yerleştirilmesi eskiden beri tarımsal üretimde başvurulan önemli bir yöntemdir.

Felsefi açıdan doğada bulunan canlı ve cansız her madde gereksiz değildir ve mutlaka bir görevi vardır düşüncesi içerisinde arı kolonilerinin ve yaşam alanlarının büyük önem taşıdığına inanılmaktadır. Arı öldürmenin günah yasak gibi inanışlarla engellendiği bilinmektedir. Estetik açıdan bakıldığında arıcılık faaliyetlerinin kır çiçekleri ile yakın bir ilişkisi olduğu dikkati çekmektedir.

Bulgular

Ülkemiz sahip olduğu doğal şartları nedeniyle pek çok ekonomik faaliyetin aynı alanda birlikte yürütülebilmesi gibi bir avantaja sahiptir. Yurdumuz farklı iklim tiplerinin yaşanması nedeniyle zengin bir bitki örtüsü ve çeşitliliği göstermektedir. Bu özellikler ülkemizi arı yetiştiriciliği

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

ve bal üretimi açısından elverişli kılar. Bu nedenle de ülkemizde değişik bal kalitesine sahip yöreler ayırt edilebilir(Bulut, 2006: 200-201).

Ülkemizde arıcılığın tarihçesi on binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Arıcılığın gen merkezleri Orta-Doğu ülkeleri olarak düşünülmektedir. Tarihi bulgulara dayanarak arıcılık kültürünün doğuş bölgelerinden birinin de Anadolu olduğunu söylemek mümkündür. Mağaralarda yaşarken mağara duvarlarına çizdikleri resimler M.Ö. 7000'li yıllara ait bu belgelenen resimler ve çok eski zamanlara ait arı fosilleri gibi buluntular ile bu görüş desteklenmektedir. İnsanların ağaç kovuklarında ve kaya oyuklarında yuva yapan oğulları öldürdükleri ve bu şekilde balla tanıştıkları düşünülmektedir. Gerçek ve günümüzdekine benzer arıcılığın bu şekilde önce ağaç ve mantar kütükleri, sonrasında kilden yapılan kapların kovan olarak kullanılması ve bugünkü kovanların oluşması ile insanların ağaç kovuklarında yaşayan arıları öldürmeden ve bu faaliyeti sürekli hale getirmek için bir miktar balı arılara bırakması ile başlamış olduğu tahmin edilmektedir. Arıcılığın gen merkezleri Orta-Doğu ülkeleri olduğundan arıcılık bu ülkelerde ortaya çıkmıştır. Arıcılıkla ilgili ilk belge (M.Ö. 1300) Çorum yakınlarında bulunan Hititler devri yerleşmesi olan Boğazköy'de bulunan taş yazıtlarda arılardan bahsedilmiştir. Ayrıca Efes Antik kentinde basılan sikkelerin üzerinde, Tanrıça Artemis'e atfen arı motifi kullanılmıştır. Bu bilgiler ışığında; Anadolu da arıcılığın çok eski dönemlere dayandığı görülmektedir. Osmanlı döneminde Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman ve Yavuz Sultan Selim gibi önemli padişahlar arıcılık hakkında kanunlar ve kurallar koymuşlardır(Kösoğlu vd. 2006: 41). Dolayısıyla Anadolu beslenme kültüründe bal önemli bir besin kaynağı olarak yıllarca üretilmiş ve sevilerek tüketilmiştir. Geleneksel arı kovanları ve bal üretimi belli iklim ve floraya bağlı yerli ırk arılarla sürdürüldüğü için bal üretiminin organik nitelikler taşıdığı ve piyasa değerlerinin çok yüksek olduğu gerçeğinin gözden kaçırılmaması gerekir. Coğrafi konumu, iklimsel özellikleri, zengin bitki örtüsü ile Anadolu arıcılık için çok elverişli koşullara sahiptir. Bu özellikler sayesinde hemen hemen tüm bölgelerde arıcılık yapılmaktadır.

Arıcılık Anadolu'nun tarım kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle de arılık da denilen arı damları ülkemiz konut kompleksinin önemli unsurlarından biri olarak yer almıştır. Ancak bu önemli konut unsurları konut şekli ve fonksiyonlarında yaşanan değişmeler ile kırsal alanlardan kente olan göçler nedeniyle tükenme noktasına gelmiştir. Elmalı arı serenleri de bu bakımdan önemli örnekler olarak günümüze kadar ulaşan ender özgün örneklerdendir.

Türkiye gerek kovan sayısı gerek bal üretimi ile dünya ülkeleri arasına ilk sıralarda yer almaktadır. Fakat koloni başına üretimimiz ve dünya bal ticareti pazarındaki payımız dikkate alındığında bu potansiyeli yeterince değerlendiremediğimiz görülmektedir. Mevcut potansiyelimizi; kovanlardan alınan kovan başına düşen bal üretiminin daha da arttırılması, bal üretimine ek olarak propolis, arı sütü, polen ve balmumu gibi diğer arı ürünlerinin üretilmesi ve bal arılarının bitkisel üretimde miktar ve kalitenin arttırılmasında daha yaygın olarak kullanılması durumunda daha iyi değerlendireceğimiz açıktır. Bu bağlamda eski tip kovanların modern kovanlarla geçilmesinin büyük ölçü de tamamlanması da koloni başına verimi arttırmayı sağlayacaktır.

Dünyada en fazla kovan sayısı Hindistan'da olup 11.6 milyon, Çin 9.02 milyon ve Türkiye 6.64 milyon kovana sahiptir. Üretimde Çin 450.300 tonla birinci, ülkemiz 94.694 tonla ikinci ve Arjantin 80 bin tonla üçüncüdür. Dünyada ve ülkemizde koloni sayısı ve üretimi artmaktadır. Ancak Kovan başına verimde ülkemizde ciddi sorunlar bulunmaktadır. Bal niteliği açısından da sıkıntılar olduğu bir gerçektir. Buna rağmen flora zenginliği ve yöresel bal çeşitleri açısından ülkemizde önemli bir potansiyel olduğu da bir gerçektir. Bölgesel olarak ünlenen, çiçek balı, kestane, çam,

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

ormangülü, yonca, ayçiçeği gibi çeşitler ilk akla gelenlerdir.

TZDK kurumu başkanı Şemsi Bayraktar'ın 29.05.2017 tarihinde Dünya arı günü münasebetiyle yaptığı açıklamaya göre, 2016 verilerine göre ülkemizde arıcılıkla uğraşan işletme sayısının 84 bin 47 olduğunu, 7 milyon 900 bin 364 kovanda 105 bin 727 ton bal üretildiği belirtilmektedir.

Geleneksel arıcılık ve serenlerde üretimi gerçekleştirilen ballar, bir bakıma organik bal üretimi anlamını taşımaktadır. Türkiye'de üretilen balların 200 tonu kadarı yani %1'den daha azı ancak organik ürün niteliği taşımaktadır. Son zamanlarda organik arıcılığa ilginin arttığı dikkat çekmektedir. Gerçekten de ülkemizde organik arıcılık yapılan kovan sayısı ve üretiminin yıldan yıla verimde yaşanan istikrarsızlıklar ve değişkenlik göstermesine rağmen giderek arttığı gözlemlenmektedir. Nitekim 2012 yılında organik bal üretimimizin 500 tonu aştığı koloni sayısının da 45.000 kadar olduğu tespit edilmiştir(Ertürk ve Yılmaz, 2013: 36). Oysa tek başına Elmalı'da üretilecek balların bu oranı oldukça yukarılara taşıma kapasitesi vardır. Arıkovanı, koloni desteği şeklinde küçük teşviklerle kırsal alanların doğal florasının büyük oranda bala dönüştürülmesi mümkündür. Fakat arıcılıkla uğraşan aile sayısı, geleneksel kovan sayısı gibi organik üretimle ilgili değerlerin ne yazık ki sürekli azaldığı dikkat çekmektedir.

Türkiye de arıcılık faaliyeti tarihi çok eskilere dayanan ve bir gelenek olarak yapıla gelen sosyal ve ekonomik bir faaliyettir. Ülkemizin zengin biyoçeşitliliği, sosyal ve ekonomik durumu sonucu tüm bölgelerinde arıcılık yapılırken; kovan sayısı ve üretim payı göz önünde bulundurularak sırası ile Akdeniz, Karadeniz ve Ege Bölgelerinde gerçekleşmektedir ve ülkemiz bal üretiminin yarısından fazlası bu bölgelerden sağlanmaktadır.

Geleneksel arıcılık ülkemizin farklı yörelerinde farklı kovanlarla gerçekleştirilmektedir. Bol yağış alan ve ormanlık olan bölgelerde kütük kovan kullanılmakta olup, sazlık ve söğüt ağaçlarının bol olduğu iç bölgeler ve Trakya bölgelerinde sepet kovanlar tercih edilmiştir. İç Anadolu'da Kapadokya yöresinde Nevşehir, Ürgüp civarında oyulmuş kayalıklarda bulunan arılıklarda da uzun yıllar arıcılık faaliyeti yürütülmüştür. Bursa'da kerpiç ev ve bahçe duvarları içinde gömülü arılıklar olduğu bilinmektedir. Ancak bunlarda artık üretim söz konusu olmayıp terkedilen evlerle birlikte arı yetiştiriciliği de son bulmuştur(http://www.bugday.org/blog/turkiyede-geleneksel-aricilik-raporu/).

Araştırma sahamız olan Akdeniz bölgesinde Antalya; arıcılık faaliyetinin en fazla yapıldığı ildir. Antalya'nın yaylası özelliğinde olan Elmalı ilçesi zengin bitki çeşitliliği ve arı sayısı oranı sayesinde bal oranı fazladır. Arılar için bir çeşit sığınak işlevi gören; köy yerleşmelerinin çok üstünde ve yörede doğal kara kovanların adı olarak kullanılan "seren", taş ve ahşap (ardıç ağacı) yapı malzemesiyle inşa edilen, 5-6 metre yüksekliğinde dikdörtgen biçimli yapılardır.

Araştırmış olduğumuz serenler Küçük Söğle; Avdancık mevkii ve Büyük Söğle; Gölalanı ve Çarşak dibi ve Kurtini mevkilerinde yer alan serenlerdir. Toplamda 8 adet sereninin bulunduğu; bunlar Avdancık mevkiinde 2, Gölalanı'nda 2, Çarşakdibi mevkiinde 3 ve Kurtini mevkiinde 1 adet arı sereni tespit edilmiştir.

Arı serenlerine çeşitli şekillerde Akdeniz Bölgesinin ve iç bölgelerin komşu alanlarında da rastlanmaktadır. Konya Hadim'de, koruma amacıyla taştan örülmüş ve ağaç yapılarla desteklenmiş kule biçimli yapılara, ağaç kütüklerinden oyma kovanlar olan Hanay, Anadolu mimarisinde ve folklorunda önemli bir kavram olup çevresine göre yüksek yapıları ifade için kullanılır(Ceylan, 2012: 157). Nitekim Dinar yöremizde bu kavram köy konutlarının iki katlı ve oda sayısı çok olan

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

konak benzeri evler için kullanılmaktadır.

Elmalı arı serenleri başta arıları ve balı, ayı, sansar gibi vahşi hayvanlardan ve hava koşullarının olumsuz etkilerinden korumak amacıyla inşa edildiği zeminden belli yükseltilerde örülür. Arıcılık faaliyetinin gereği olarak bulunduğu doğaya sıkı sıkıya bağlıdır ve yöre halkının sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerini yansıtır(Şekil 5.).

Arı serenlerinde kullanılan malzeme, ahşap (tomruk, kütük, tahta, ağaç kabuğu), taş olup tamamı yöreden temin edilmektedir. Seren'in, inşasına arazinin eğimine göre kare biçiminde (2 m' ye 2 m ebatlarında) ve iri yassı taşlardan düz bir temel yapılarak başlanır. Daha sonra bu taş temel üzerine, ardıç ağacından yapılan (Lübnan sediri, yörede *katran* olarak bilinir) ve 10-15 cm genişliğindeki *hatıl* adı verilen ağaçlar dizilir. Bundan sonra, yapının sağlam olması için bir sıra taş (40-50 cm) bir sıra *hatıl ağacı* olacak şekilde kuru taş duvar ve ahşap bağlayıcılarla serenin gövde yapısı inşa edilir. Serenlerin inşası sırasında kullanılan ahşap malzemenin dış cephedeki kısımlarında bırakılan çıkıntılar, çatıya çıkmada merdiven işlevi görmektedir. Dış örgüde kullanılan taşların içi küçük taşlarla doldurularak örgü sistemi oluşturulmaktadır. Serenin, bağlayıcı olmadan (çamur vb.) taş ve ahşap ile yaklaşık 4 metre örülmüş gövdesinin üzerine yaklaşık olarak 300 cm de ana gövdenin üzerine 4 adet *kiriş* yerleştirilerek başlanır. Kirişlerin üzerine 5'er metre uzunluğunda *düver* adı verilen 4 tane kadar ağaçlar dizilir. Düverlerin üzerine16 tane ağaç dizilir ve bu ağaçların adı döküm ağacıdır. Döküm ağaçları üzerine en son dizilen (çakılan) Serene giriş kapısı işlevi gören ve bir kişinin ancak girebileceği genişlikte inşa edilen tahtalara, *taban tahtası* denir. Böylece çatı kısmının (baş kısmı) yapımı ile seren tamamlanmış olur.

Şekil 5. Konya Hadim de hanay denilen serenlerden bir görünüm(Fotoğraflar Ramazan Bilgili'den temin edilmiştir).

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Bu ahşap platform üzerine de katran kütüklerinin içinin kepçeye benzeyen bir alet "daldız" ile sonra burgu ile oyulup 40-45 cm genişliğinde 130-150 cm uzunluğunda olan bu kara kovanlar oluşturulur. Kovanların inşası sırasında, arının kovana giriş ve çıkışını kolaylıkla yapabilmesi amacıyla "işlengeç" adı verilen 3-4 cm genişliğinde ve 4-5cm uzunluğunda çıkıntı bırakılır. Kovanların bir tarafı, arıların kışın olumsuz şartlarından etkilenmemesi için yuvarlak tahta kapaklarla kapatılır. Arının işlediği kovanın diğer tarafını ise arı, kendi yaptığı mumla kapatmaktadır. Yapılan bu kara kovanlar yaklaşık 30 ar tanesi birbiri üzerine gelecek şekilde doğu-batı yönünde yerleştirilir ve kovanların diğer tarafında ki boşluk kapak ile kapatılır. Seren sahibi kovanların bakımını yaparak duman tütsü vererek bal alımını bu taraftan gerçekleştirir. Kara kovanlar petek dokusu ile ve çamur - kil karışımı sıva ile (bastırık) birbirlerine tutturulması ve üzerinin yağmur ve kardan olumsuz etkilenmemesi için ardıç kabuklarıyla ve tahtalarla örtülerek kovanlık tamamlanmış olur(Şekil 6.-7.).

Antalya Elmalı Müzesi arı serenlerini kayıt altına alarak koruma altına almıştır. Elmalı İlçesi Söğle Mahallesi'nin Kurtini Yaylası'nda bulunan bir arı sereninde de 2 senedir kara kovan balı üretilmektedir. Elmalı Belediyesi yok olmaya yüz tutmuş yüzlerce yıllık bir geleneği yaşatmak adına arı serenine giden yolu düzeltmiş, restorasyon çalışmasına destek olmuş ve arı serenine daha önceden de bakmış olan Ramazan Bozkurt ailesine teslim etmiştir.

Şekil 6. Serenlerin gövdesi ve kapakları sedir ağacının gövdesinden elde edilen tomruklar ve tahtalardan oluşturulmakta ve dış kısmı sıcak mevsimlerde serinlik, soğuk mevsimlerde sıcaklık sağlamak amacıyla çamurla sıvanmaktadır. Arı kolonisi kovanların duvarına yerleşerek organik peteklerini oluşturmaktadır.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Şekil 7. Kovan içerisinde arılar kovanın şekline göre dalak adı verilen dairevi, yarım ay veya sarkıtlar şeklinde petekler oluşturarak içlerini bal ile doldurup üzerini de ince bir bal mumu ile kapatmaktadır(sırlamaktadır).

Ramazan Bozkurt ile yapmış olduğumuz görüşmede, arı serenine bakmayı çocukken babasından öğrendiğini, sonra 20 - 30 yıl boyunca serenin sahipsiz kaldığını, selden yolların kaybolduğunu öğrenmiş bulunmaktayız. Elmalı Belediye'sinin desteğiyle yol çalışması sonrasında tekrar serene bakmaya başladığını ve bu yıl serenden 15 kg bal alabildiğini ancak iyi bir bakımla zamanla 100 teneke bal alınabileceğini söylemiştir. Arı sereninde oğul zamanı, oğul toplamasının ve bakımın zor olduğunu, bunun dışında dedesinin de aynı serende bal ürettiğini ancak ne yazık ki kendisinden sonra bu işi yapacak, el vereceği kimse olmadığını beyan etmiştir. Bu arı sereni Türkiye'de bal üretilen tek arı serenidir ve koruma altına alınmıştır.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Büyük ve Küçük Söğle köyleri dışında İmecik, Avdan, Ovacık ve Geçmen köylerinde de serenlere rastlanır. Elmalı yöresi dışında Korkuteli İmecik Köyü *İmecik Susuzu*'nda, Saklıkent yakınındaki *Yazır Güzlesi*'nde, Kumluca Dereköydeki *Çakmak Yaylası*'nda, Göldağı'nın eteklerindeki *Göl Alanı mevki*inde, Beydağlarındaki Ziyaret Tepesi'nin eteklerindeki *Gücükpınarı*'nda da son örneklerinin olduğu biliniyor. Diğer bölgelerimizde olduğu gibi serenlerde üretim, sabit arıcılık şeklinde geleneksel geçim tipi nitelikte sürdürülmektedir(Bulut ve Zaman, 2003: 142). Üretici, kovan sayısı ve üretim miktarları arttırıldığı takdirde ticari nitelik kazanacaktır.

Anadolu insanının "şah" diyerek kutsadığı, yağmur ve kar geçirmeyen, bin yıl dayanabilen ardıçtan inşa edilen serenlerden bal Kasım ayında alınmaya başlanır. İlkbaharda yeterli yağış alınması ve arıların polen ihtiyacını karşılayan bal çiçeklerinin yeterli olması durumunda bir kara kovandan yaklaşık bir teneke bal alınmaktadır. Ancak bal üretimi her geçen yıl azalmaktadır. Bu azalmanın sebepleri başında klimatik koşulların üretimi kısıtlayan ve olumsuz etkileyen istikrarsızlığı, bölgede ki ballı bitkilerin diğer hayvancılık ve tarım faaliyetleri nedeniyle tüketilmesi ve yetersiz gelmesi, arı hastalıkları özellikle "varroa akarı " adı verilen arıların düşmanı olan parazitler arı nüfusunda ve bal üretiminde çok önemli kayıplara neden olurlar.

Sonuç

Elmalı arı serenleri Anadolu'nun en eski tarımsal faaliyetlerinden biri olan arıcılığın bu bölgede antik çağlardan beri sürdürüldüğünün kanıtları olarak günümüze kadar ulaşan nadir örneklerdendir. Ancak bu eşsiz kırsal mimari örneği ekonomik fonksiyonlu kırsal ve ekolojik yapılar bugün yok olma aşamasına gelmiş bulunmaktadır. Doğayla uyumlu, çevresel etkilerden uzak konumlarda, tamamen doğal yapı elemanlarından oluşmuş, yapısı ve barındırdıkları kovanlarının %100'e varan oranda doğal malzemeden yapılmış olduğu serenlerde üretilen arı ürünleri de tamamen organik niteliklere sahiptir. Hiçbir katkı malzemesi verilmeksizin üretilen, bal, balmumu, arı sütü, propolis gibi ürünler besin değeri ve güvenilirliği açısından son derece önemlidir.

Bal gıda maddelerinin en değerlilerinden biri olup üreticisine önemli gelir sağlamaktadır. Bu ekonomik avantaja bu yapıların kültürel miras oluşları da eklendiğinde arı serenlerinin bu bölgede varlığını korumak ve geleneksel bal üretimini sağlamanın önemi daha da artacaktır.

Hızla kirlenen ve yok olan şehirsel güzelliklerimizin aksine tüm güzelliği ve estetiği ile tesadüfen ayakta kalmış bin yılların kültürel değerleri olan arı serenlerini antik çağlardan beri sürdürülen bir ekonomik faaliyet olan serenlerde bal üretimini günümüzde de yaşatılmasıyla yörede yoğunlaşan turizm çeşitliliğine ilave bir unsur olarak sunmak mümkündür.

Üretilen ürünler için oluşturulacak **organik ürün sertifikası** ve Elmalı Yöresi ve ya Antalya balları için alınacak **coğrafi işaret** hem yöre ballarının ülkemiz ve dünya genelinde tanınmasını sağlayarak ilin bal üretimi ile de ünlenmesini sağlayacaktır. Böylece serenler alternatif turizm değerlerine kültürel miras olarak kazandırılacaktır. Aynı şekilde serenlerde üretilen balların yerli yabancı ziyaretçiler için satışa sunulması sağlanabilir. Bu amaçla düzenlenecek festivaller ve çeşitli fuarlara katılımlar yoluyla tanıtımlar arttırılarak yörede diğer yerleşmelerde de arıcılık özendirilmiş olacaktır.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

KAYNAKÇA

Baran, M. (2006)."Halk Mimarisinin Halkbilimi Bağlamında Değerlendirilmesine HarranEvleri Örneği". Millî Folklor Dergisi. 18(72): 141-156.

Bulut, İ. ve Zaman, M. (2003)."Erzurum'da Arıcılığın Coğrafî Esasları ve Türkiye Arıcılığındaki Yeri". Sosyal Bilimler Dergisi. 3: 141-157.

Bulut, İ. (2006), Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları(Ziraat Coğrafyası). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Ceylan, S. (2012)."Kırsal Mimarinin Örneklerinden "Serenler" in Coğrafi Açıdan İrdelenmesi". Doğu Coğrafya Dergisi. 27: 151-168.

Çakmakçı, R. ve Erdoğan, Ü.(2012). Organik Tarım(Üçüncü Baskı). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:236.

Ertürk, Y.E. ve Yılmaz, O.(2013)."Türkiye'de Organik Arıcılık". ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi(COMU Journal of AgricultureFaculty). 1(1): 35-42.

Kösoğlu, M.,Yılmaz, E. ve Doğaroğlu, M. (2006)."Tarihimizde Arıcılık", Bilgin, Sayı 1, s:39-43.

Tanal, Ö. (2011)http://www.turizmgazetesi.com/article.aspx?id=60656. (ET: 17.03.2018)

Tanoğlu, A. (1954). "İskan Coğrafyası, Esas Fikirler, Problemler ve Metod". Türkiyat Mecmuası. 11: 1.

TDK. (2018). Tarama Sözlüğü (2. Baskı).

Tunçel, H. (1992)."Türkiye'de (1966-1986 Yılları Arasında) Arıcılığa Genel Bir Bakış". Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi. 1: 97-126.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı